

Moj učitelj Jože Plečnik

Končno smo v Ljubljani dočakali razstavo o delu velikega arhitekta Jože Plečnika, ki je vzbudila veliko zanimanje, ko je bila na ogled v Pompidoujevem centru v Parizu. »Plečnik spet doma!« S takimi in podobnimi naslovi so časniki pospremili otvoritev razstave v Ljubljani. O delu enega od velikih naših kulturnih ustvarjalnosti je bilo povedanega in napisanega že precej, manj pa poznamo njegovo življenje in utrinke iz njegove delovne vsakdanjosti. Obrnili smo se na enega od njegovih učencev, sedaj že upokojenega arhitekta Svatopluka Kasala in ga vprašali, kako je doživljal leta, ko je študiral pri velikem mojstru. Na podlagi nekaj vprašanj nam je nekdanji Plečnikov učenec kar sam z veseljem napisal prispevek, ki ga objavljamo v celoti.

Predno odgovorim na vprašanje, če sem se kdaj osebno pogovarjal s Plečnikom in kakšna je bila tema pogovora, moram najprej na kratko opisati način študija pri Plečniku. Imeli smo risalnico, v kateri je imel vsak od nas študentov risalno mizo. Tam smo preživljali študentske dni od jutra do večera. Bilo nas je vedno 20 do 25 učencev. Poleg naše risalnice je bil profesorjev kabinet, kjer je prav tako od jutra do večera neumorno delal naš dragi profesor. Imenovali smo ga »foter«, seveda samo med nami.

Dvakrat dopoldne in dvakrat popoldne je vsak dan prišel med nas. Šel je od mize od mize, se vsakemu osebno posvetil, korigiral in popravljaval delo vsakega posebej, z vsakim vedno pokramljal o študentskem problemu in dal izčrpno smernico za nadaljnje delo. Imel je navado reči: »Takole bi bilo najbolje, po mojem nesmerodajnem mnenju«. Kmalu sem razumel da »merodajno« mnenje daje mero, »smerodajno« pa smer. Plečnik se je včasih čudno izražal.

S Plečnikom sem torej govoril nekako štirikrat na dan, v času študija več tisočkrat. Bil je zgovoren mož, skoraj klepetav. Ni pa maral vprašanj. Vedno je rad govoril sam. Tako sem ga nekoč, ko sem risal neko pohištvo iz borovega lesa, vprašal, kakšen les je to. Odgovoril mi je hladno in kratko: »Včasih je borovec tako bel kot macésen, včasih pa je macésen tako rdeč kot borovec.« In pogovora je bilo konec.

Na robu modernih vplivov

Plečnik, ki je v svoji arhitekturi močno gojil dekorativne elemente, ni maral niti slišati za moderne smeri konstruktivne arhitekture brez dekoracij zlasti francoskega arhitekta Le Corbusiera in Pereta. Ta nova struja je seveda pljusnila tudi preko naših meja. Profesor je čutil naš nemir, ko smo se mladi začeli zanimati za te zamisli. Plečnik se je tega bal; to lahko rečem. Zelo značilne so njegove besede, ko je dejal: »Kar zna Corbusier, znam tudi

jaz, kar znam jaz, Corbusier ne zna!« S takimi besedami nas je ponavadi miril, čeprav je zlasti zadnja leta čutil vse večji vpliv moderne arhitekture.

Živo se spominjam, kako sva obravnavala nek dekorativni element moje študijske naloge. Plečnik mi je takrat rekel dobesedno: »Dragec, zdi se mi, da se zaman mučiva, saj boste tako ali tako Corbusier postali. Pomnite pa, da bodo ljudje kmalu spet potrebovali nekaj za dušo in srce«. Obrnil se je in razočaran odšel od moje mize. Bilo je to v prvem povojnem letu, ko za »dušo in srce« res še ni bilo prostora, saj smo komaj odstranili ruševine. Plečnik nam – svojim učencem – nikdar ni rekel žal besede. Nagovarjal nas je »dragec«, dekletom – študentkam, pa je običajno rekel »dragica«. Velikokrat nas je ogovoril tudi z »gospod kolega«, kar se nam je takrat zdelo sila imenitno. Rad je z nami govoril tudi nemško, to pa zato, ker je dobro poznal sočnost nemškega izrazoslovja, saj je dolgo živel na Dunaju. Rad pa je govoril tudi češko, zlasti z menoj, saj je vedel, da sem češkega rodu. Običajno mi je rekel »milačku«, kar v češčini pomeni dragec.

Kako je bilo, če smo kot študentje pri svojem delu zagrešili napako ali storili kaj, kar mojstru ni bilo všeč?

Prav živo se spominjam, kako se mi je, pri skoraj dokončanem študijskem projektu primerilo, da sem risbo obupno popackal s tušem. Odločil sem se, da bom zadevo skušal rešiti z britvico in radirko. Taka »reševalna akcija« je lahko trajala ves dan. Bilo je mučno delo. Bil sem tako zaverovan v praskanje po papirju, da nisem opazil, da ob meni stoji Plečnik in me živo opazuje. Končno pa mi je rekel: »Dragec, mit viel radieren und viel messer, wird die zeichnung immer besser«, kar pomeni približno – z obilnim radiranjem in ostrim nožem, postaja risba vedno boljša. Naslednji dan mi je rekel: »Dragec, lepo vam je uspelo, bilo je vredno vašega napora«.

Plečnik nas ni silil v delo, zlasti ne v površinske rešitve. Imel je navado reči: »Vse dobro premisliti, vse prespati«.

Kot znano, Plečnik ni bil inženir, saj se je šolal drugače. Zato je tudi zelo težko prenašal dejstvo, da smo mi njegovi učenci takrat postajali inženirji. Nekoč sem ga prosil, naj mi razloži konstrukcijo lesenega stropa. Odvrnil mi je: »Gospod kolega, to ne sodi v arhitekturo; vprašajte kakega inženirja«.

Dogodek, ki mi je ostal najbolj v spominu

Plečnika smo neizmerno spoštovali in ljubili. Ne morem tega opisati; za nas je bil skoraj nadnaravno bitje. Lahko rečem, da v svojem, ne prav kratkem življenju, nisem srečal boljšega človeka, nikogar doslej nisem tako globoko spoštoval, nihče doslej mi v življenju ni dal več.

Spominov je toliko, da težko rečem, kateri mi je najbolj ostal v spominu. Recimo tale:

S Plečnikom sva sedela v gostilni »Pod Skalco«. Naročil je dva kozarca belega vina in eno žemljo. Razpolovil jo je, pol za mene in pol zase ter rekel: »Tudi pri hrani moramo biti zmerni«.

Pri hrani je bil menda res zmeren, je pa veliko kadil. Kolikokrat sem od strani, ko je sedel pri moji študijski mizi, opazoval rumeno ožgane, sicer pa bele brke in brado. Kadil je vedno poceni cigarete »Ibar«. Tudi mi študentje smo začeli kaditi »Ibar«, saj smo ga hoteli v vsem posnemati.

Kakšen je bil Plečnik kot človek?

Bil je izredno blag mož. Kot človek je bil asket. Na življenje je imel popolnoma samosvoje poglede. Posvetnih stvari ni cenil, saj jih preprosto ni potreboval. Ni imel družine, niti žene. O njegovem odnosu do žensk ne vem ničesar in prepričan sem, da ni človeka, ki bi o tem kaj vedel, ker preprosto ni kaj vedeti. Pred kratkim so ga na avstrijski televiziji imenovali »menih«. Menim, da je karakteristika primerna.

Središče Plečnikove Ljubljane: pogled z Ljubljanice na del Tromostovja

Imel je eno samo ljubico, ki se imenuje arhitektura. Tej ljubezni je bil predan sleherni trenutek svojega življenja.

Uporabiti obrabljene fraze, da je bil izredno moder, inteligenten in pošten je premalo. Plečnik je bil mnogo več.

Neuklonljivo je zaupal svoji arhitekturi. Pri obravnavanju njegovega projekta cerkve v Šiški, je nek mlad redovnik predlagal določene spremembe. Plečnik ga je odločno zavrnil rekoč: »Kar znam, sem napravil. Popravljati ne mislim ničesar«. Vendar je po tem pogovoru zelo trpel.

Bil je izreden Slovenec. Znale so njegove besede, ko je prišlo do italijanske okupacije. Nekaj študentov je nemudoma odhitelo k njemu na dom z novico: »Italijani so v Ljubljani«. Plečnik je mirno odgovoril: »Tudi Rimljani so bili«.

Bil je globoko veren mož, vendar tega svojega prepričanja ni vsiljeval nikomur. Zlasti po vojni se je dobro zavedal, da je prišel drugačen čas, s katerim se ni povsem strinjal. O tem z nami študenti ni govoril, vsaj z menoj ne. Bil je toleranten. Iz Plečnikovih ust po vojni nisem slišal besede tovariš, vedno gospod. Tak je pač bil, načelno in dosleden. Prilagajal ali hlinil se ni nikomur. To zanj po vojni ni bilo vedno ugodno.

Znal je biti tudi šegav in šaljiv. Naj opišem dogodek kateremu sicer nisem bil priča, zvedel pa sem zanj od starejših kolegov. Nekdanji jugoslovanski kralj Aleksander ga je ob neki priložnosti povabil v svojo rezidenco na Bledu na ogled ročno izrezljanega pohištva, ki ga je bil dobil v dar iz Turčije.

Kralja se je tedaj obvezno nagovarjalo z »vaše veličanstvo«. Plečnik pa mu je po ogledu pohištva preprosto dejal: »Gospod kralj, grdo so vas ogoljufali«.

Za lepoto in srečo je potrebno veliko trpeti

Plečnik je bil tudi častihlepen. Moogoče izraz ni najprimernejši. Vsekakor se je zavedal svoje veličine.

Bil je eden prvih Prešernovih nagrajencev. Naslednji dan nam je o tem pripovedoval rekoč: »Bilo je imenitno, peljali so me z avtomobilom.« (Skoraj verjamem, da prvič v življenju).

Kot učen mož se je zavedal svoje modrosti, ki jo je znal uveljaviti včasih tudi nasilno, kajti v svojih nazorih je bil nepopustljiv. Končno, ali ne pravi kitajski pregovor: Kdor nekaj ve, in ve da nekaj ve, ta je pravi učenjak. Kot tak je znal na nas, svoje učence, preliti sijaj umetnosti, ki se ji pravi arhitektura. Znal je v nas zanetiti uničujoči plamen pohlepa po znanju, obenem, pa nas je večkrat svaril rekoč: »Arhitektura, kateri ste se udinjali, je eno samo veliko trpljenje. Zavedajte se, da je potrebno za lepoto in srečo veliko trpeti«.

Zelo me boli, da je v teh dneh, na Plečnikovem grobu en sam svež nagelj. – Ta je od mene.

Kar sem napisal o Plečniku, je seveda moje osebno gledanje nanj, čeprav sem prepričan, da se bodo moji kolegi strinjali s tem, kar sem napisal in opisal!

Kaj je Plečnik v resnici bil, tega ne ve še nihče. Vsi smo še vedno njegovi učenci.

SVATOPLUK KASAL

ZLATARNA CELJE V CANKARJEVEM DOMU

Semenj zlatih želja

Nakit nas spremlja takorekoč že vso zgodovino. Pravijo, da je star že kar sedem tisoč let in vendar nam še vedno vzbuja radovednost in navdaja s skominami. V teh dneh je Zlatarna Celje pripravila privlačno razstavo nakita v Cankarjevem domu, da bi tako pokazala, kaj zmore in nas morda zvalila v njihov atelje na Mestnem trgu. Tam nam bodo namreč v kratkem lahko popravili poškodovan nakit ali nam po želji in naročilu izdelali želeno verižico, zapestnico, broško.

V vitrinah Cankarjevega doma se blešči predvsem rumeno zlato, ki je spet prišlo v modo po nekajletnih prodorih belega in mešanega z bakrom in drugimi kovinami. Zlatarna Celje, ki je vodilna v Jugoslaviji in ena od uspešnih v svetu, je razstavila nekaj novih modelov (letos so jih zasnovali kar 900), nekaj uspešnih iz preteklih let in tako imenovan nakit prihodnosti. Veliko je dragih in poldragih kamnov. Letošnja zapoved so drobni diamaniti, potem cirkon, smaragd, safir, topaz, v modo pa so prišli spet biseri. Ti so spretno vgrajeni v nakit in vredni občudovanja. Kaj občudovanja, tudi vzdihov, kajti cena je dostopna le malokaterim!

In vendar ostane kar 35 odstotkov

celjske proizvodnje v Sloveniji, kajti kljub padcu standarda, se je prodaja zlata v Sloveniji in na Hrvaškem v zadnjem času povečala. Kaže, da ljudje kupujejo zlato tudi zategadelj, ker se jim dinarjev ne splača varčevati. Na trgu je nič manj kot 2000 modelov, kakor je zatrjevala direktorica tozda za nakit Anica Brglez, in tako izbire ne manjka. Enaki modeli gredo tudi na tuje, kjer so Zlatarne dokaj uspešne, saj bodo letos prodale na tuje za okrog osem milijonov dolarjev.

Sicer pa v Celju letno predelajo okrog 2000 kilogramov zlata, večino pridobljenega v jugoslovanskih rudnikih. Na tiskovni konferenci v Cankarjevem domu so veliko govorili o kvaliteti izdelkov, češ da je v njih veliko lastnega designa in znanja in da to ne pospešujejo. Tako se rojeva unikatni nakit, ki ima tudi takšno ceno.

Zanimivo je, da si obetajo precej večji izkupiček s prodajo zlatih izdelkov v duty-free oziroma brezcarinskih trgovinah, ki jih turistična podjetja na veliko gradijo po Jugoslaviji. Tam je nakit cenejši za del prometnega davka in carino in tako se marsikomu le splača kupiti domače in ne tuje zlato.

A. A.

Naša slika prikazuje »Peglezen« na začetku Poljanke ceste.